

Tadeusz Białecki

Wytyczenie granicy państwowej na zachód od Szczecina i Świnoujścia w 1945 roku

Acta Cassubiana 8, 43-58

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tadeusz Bialecki

Wytyczenie granicy państwowej na zachód od Szczecina i Świnoujścia w 1945 roku

Okoliczności i szczegóły wytyczenia odcinka granicy państwowej na zachód od Szczecina są stosunkowo mało znane szerszej opinii publicznej. Najobszerniej pisał o tych problemach pierwszy prezydent polskiego Szczecina inż. Piotr Zaremba, który wraz z wojewodą szczecińskim ppłk. Leonardem Borkowiczem brał udział we wszystkich spotkaniach z władzami radzieckimi w Berlinie i Schwerinie. Rozmowy te doprowadziły w końcu do delimitacji tej granicy w terenie, określonej na Konferencji Poczdamskiej jako „terytoria na zachód od linii biegnącej od Morza Bałtyckiego bezpośrednio na zachód od Świnoujścia, a stąd wzdłuż rzeki Odry...”. Towarzyszyła temu nakreślona przez Stalina, jako jednego z uczestników konferencji w Poczdamie, linii granicznej na mapie w skali 1:1 500 000, biegnącej prosto od Świnoujścia do Gryfina nad Odrą. Linia ta stała się następnie podstawą do delimitacji granicy w terenie, dokonanej w końcu września 1945 r. Niewątpliwie odcinek tej granicy państwowej jest fragmentem całej granicy polsko-niemieckiej na Odrze i Nysie Łużyckiej powstałej w wyniku decyzji wspomnianej wyżej Konferencji Poczdamskiej¹. 4 października 1945 r. oficjalnie ogłoszono wyniki pracy polsko-radzieckiej komisji granicznej w formie komunikatu opisującego przebieg granicy w terenie².

W niniejszej publikacji prezentujemy 10 dokumentów archiwalnych dotyczących granicy na zachód od Szczecina. Wszystkie, z wyjątkiem dokumentu opisującego wytyczoną granicę z 4 października 1945 r., publikowane są po raz pierwszy i pochodzą z zasobów Archiwum Państwowego w Szczecinie.

¹ Obszerną monografię dot. tysiąca lat historii polsko-niemieckich stosunków granicznych opubl. G. Labuda, *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Poznań 1971. Tamże (s. 324-397) obszerna analiza historiografii polskiej i niemieckiej tego tematu.

² „Kurier Szczeciński”, 3-4.10.1945.

Dokumenty dotyczą 1945 r. z wyjątkiem dwóch, wytworzonych w 1946 r. Jeden sporządzony przez szczecińską Dyr. Okręgową Kolei Państwowych dotyczy przygotowań do uruchomienia linii kolejowej do Nowego Warpna, przeciętej w połowie linią graniczną. Z oczywistych względów (granica nie została przesunięta) projekt ten upadł. Drugi, dotyczący niezwykle ważnej sprawy, jaką było odcięcie od miasta Świnoujścia wodociągów miejskich, pozostawiających je po stronie niemieckiej. W następnych etapach rozmów dokonano poprawki granicznej i wodociągi te przyłączone zostały do Świnoujścia.

W latach późniejszych dokonano jeszcze dwóch poprawek zmian granicznych (w rejonie Lubieszyna–Linek i miejscowości Staw k. Gryfina) oraz korekt na Międzyodrze, ale te problemy wymagają odrębnej publikacji.

Nr 1

1945 wrzesień 21, Schwerin (Mecklenburg) – Porozumienie polsko-radzieckie zawarte w Schwerinie w sprawie wykonania decyzji poczdamskiej dot. granicy państwowej na zachód od Szczecina i przekazania Polsce terenów położonych na tym obszarze.

mps, kopia

APSz, ZM MRN, sygn. 8, s. 8

21 września 1945 r. Pełnomocnik Sowieckiej Administracji Meklemburskiej Prowincji gen. leut. Chabanow³ i pełnomocnicy Rzeczypospolitej Polskiej: wojewoda Pomorza Zachodniego ppłk Borkowicz i Prezydent m. Szczecina inż. Zaremba – zaznajomili się z zachodnią granicą Państwa Polskiego na odcinku Świnoujście–Greifenhagen⁴.

W trakcie zaznajamiania się z linią graniczną, linia na odcinku Świnoujście–Greifenhagen odpowiada granicy naniesionej na mapie w skali 1: 1500 000 (mapa gen. płk. Sierowa), za wyłączeniem odcinków Altwarp⁵ i Stolzenburg-Böck⁶, a szosę na odcinku na odcinku tych miejscowości pozostawić po polskiej stronie, Altwarp po niemieckiej.

Termin przekazania Rządowi Polskiemu terytoriów na zachód od tej granicy ustalono na 4 października 1945. Akt i mapę sporządzono w trzech egzemplarzach⁷.

Egzemplarz nr 1 – dla zastępcy Naczelnego Dowódcy Radzieckiej Administracji Wojennej w Niemczech – gen. płk. Sierowowi.

³ Błąd w zapisie nazwiska, winno być: Chabarow.

⁴ Ob. Gryfino.

⁵ Miasteczko w Niemczech, naprzeciwko Nowego Warpna.

⁶ Ob. Stolec i Buk w Polsce.

⁷ Zob. dok. nr ???

Egzemplarz nr 2 – Rządowi Rzeczypospolitej Polskiej.

Egzemplarz nr 3 – Naczelnikowi Radzieckiej Administracji Wojennej Prowincji Meklemburskiej gen. płk. Feniuninskiemu⁸.

[podpisy]

Pełnomocnik Radziec.[kiej] Wojennej Admin.[istracji] Meklemburskiej Prowincji – gen. leut. /-/ Chabanow

Pełnomocnicy Rządu Rzeczypospolitej Polskiej

/-/ ppłk. Borkowicz

Prezydent Miasta Szczecina /-/ inż. Piotr Zaremba

21 września 1945 r.

Schwerin (Mecklenburg)

tłumaczył z oryginału

(inż. Zaremba)

[Tłumaczył z oryginału: inż. Zaremba – Prezydent Miasta Szczecina]

Nr 2

1945 wrzesień 27, Szczecin – Informacja Prezydenta miasta Szczecina z przebiegu rozmów przeprowadzonych z władzami wojskowymi radzieckimi w Berlinie w sprawie wytyczenia granicy państwowej na zachód od Szczecina.

N o t a t k a z przebiegu pertraktacji w sprawie ustalenia linii granicznej na zachód od Odry

W dniu 17 września 1945 r. Pełnomocnik Rządu RP na Okręg Pomorza Zachodniego ppłk. Borkowicz oraz Prezydent m. Szczecina inż. Zaremba udali się do Berlina, gdzie w godzinach wieczorowych zostali przyjęci przez gen. płk. Syrowa, zastępcę dowódcy Radzieckiej Administracji Wojennej w Niemczech. Gen. Syrow oświadczył, że spodziewał się przybycia delegacji polskiej dla celu ustalenia granic i prosił o przeczekanie w Berlinie kilku dni do powrotu marsz. Żukowa⁹ z Moskwy, który telefonicznie zapowiedział swe przybycie z obowiązującą mapą graniczną.

W dniu 19 września br. udali się wyżej wymienieni ponownie do gen. płk. Syrowa, który w imieniu chorego marsz. Żukowa pokazał i wręczył mapę 1:1¹/₂ miliona z naniesioną linią graniczną. Mapa ta nosi nagłówek w języku rosyjskim: „*Granice Polski wg Konferencji w Poczdamie z dnia 3 sierpnia 1945 r.*”¹⁰, a w prawym dolnym narożniku posiada uwierzytelnione datowanie: „*Moskwa 14 września 1945 r.*”

⁸ Pomyłka w zapisie nazwiska, poprawnie: Fieduninski.

⁹ Marszałek ZSRR, wówczas dowódca radzieckich wojsk okupacyjnych w Niemczech.

¹⁰ Winno być 2 sierpnia 1945 r.

Po odbyciu telefonicznej rozmowy z min. Bermanem¹¹ w Warszawie, który potwierdził pełnomocnictwa ppłk. Borkowicza i inż. Zaremby oraz oświadczył, że chodzi o włączenie już ustalonej linii w terenie – ustalono z gen. płk. Syrowem dalszy tok akcji. Zgodnie z oświadczeniem min. Bermana postanowiono, nie czekając na przybycie dalszych pełnomocników ze strony Polski, ale udać się bezpośrednio do miasta Greifswald w celu odbycia dalszych pertraktacji. Gen. płk. Syrow oświadczył, że pełnomocnikiem ze strony władz radzieckich mianowany został gen. leutnant Chabanow. Jako termin dalszego posiedzenia ustalono 20 września [19]45 r. godz. 12-ta w mieście Greifswald.

2) W wyżej wymienionym terminie odbyło się pierwsze posiedzenie w Greifswald[zie]. Urzędowy topograf towarzyszący delegatowi radzieckiemu naniósł w obecności delegatów polskich teoretycznie linię prostą (z mapy 1:1¹/₂ mlj.) na mapę sztabową 1:100 000 (wydaną przez generalny sztab Armii Czerwonej w roku 1941). Ustalono wspólnie, które z miejscowości które linia ta przecina przypadną Polsce oraz wykreślono wspólną linię graniczną uwzględniającą już warunki terenowe i komunikacyjne.

3) 20 września 1945 r. w godzinach popołudniowych udali się członkowie komisji do Świnoujścia w celu zaznajomienia się w terenie z koniecznymi drobnymi korekcjami linii granicznej. Przy okazji stwierdzono stan miasta i dostępnej części portu.

4) Po powrocie do Greifswald[u] odbyło się w nocy z 20 na 21 września [19]45 r. drugie posiedzenie komisji. W trakcie tego posiedzenia ustalono już definitywnie linię graniczną, przy czym największym jej przesunięciem było proponowane przez delegatów polskich oddanie Polsce całej szosy biegnącej półkolem od wsi Böck¹² do wsi Stolzenburg¹³. W trakcie posiedzenia wyłoniła się wątpliwość, podniesiona ze strony radzieckiej o sposobie formalnego sporządzenia aktu i załączników. Wątpliwości te strona radziecka wyjaśniła drogą telefoniczną porozumienia się z Berlinem. W trakcie tych telefonicznych pertraktacji doszła do wiadomości strony Polski propozycja marsz. Żukowa, aby ostateczny akt podpisany został nie w Greifswald[zie], tylko w Schwerinie (Mecklenburg) w obecności dowódcy Radzieckiej Administracji Wojennej na Północne Niemcy (Mecklenburg). Strona polska do tej propozycji się przychyliła.

5) 21 września 1945 r. o godz. 14-tej odbyło się zatem w Schwerinie 3 posiedzenie komisji przy obecności dowódcy Radzieckiej Adm.[inistracji] Wojennej na Północne Niemcy (Mecklenburg), gen. płk. Feniuninskiego, jego zastępcy gen. ltd. Chabarowa i Szefa Sztabu gen. mjr. Zacharowa. Ze strony Polski obecni byli

¹¹ Jakub Berman, w 1944-1946 członek Biura Polit. KC PPR, wicemin. przy Prezydium Rady Ministrów.

¹² Ob. Buk w Polsce.

¹³ Ob. Stolec w Polsce.

jak i poprzednio Pełnomocnik Rządu na Okręg Pomorza Zachodniego płk. Borkowicz i Prezydent m. Szczecina inż. Zaremba. W trakcie tego posiedzenia gen. płk. Feniuninski referował telefonicznie przebieg dotychczasowych narad gen. płk. Syrowowi w Berlinie. Strona polska również telefonicznie motywowała potrzebę przyznania Polsce wspomnianego w pkt. 4 odcinka szosy. Gen. Syrow wyraził swą zgodę na to, uzależniając jednak, tak jak zresztą ważność ostateczną całego aktu od dodatkowego zatwierdzenia przez marsz. Żukowa.

W dalszym ciągu delegaci polscy obecni byli przy sporządzaniu kopii map 1:100 000 z naniesioną linią graniczną oraz przy przenoszeniu drobnych poprawek.

6) 21 września 1945 r. o godz. 16-tej nastąpiło podpisanie aktu w obowiązującym brzmieniu w języku rosyjskim (polskie tłumaczenie dołączone) oraz podpisanie załączonej do aktu mapy 1:100 000 z naniesioną granicą.

7) W trakcie dodatkowych wyjaśniających rozmów oświadczyła strona polska, że byłaby zdolna już 22 września obsadzić nowo oddane tereny. Strona radziecka (jak zresztą wynikało z podpisanego aktu) prosiła o ustalenie tego terminu na 4 października br. Strona polska z prośbą tą się zgodziła, wysuwając ze swej strony prośbę o konieczności powiadomienia o fakcie objęcia przez Polskę terenów wszystkich miejscowych radzieckich komendantów wojennych dla uniknięcia jakichkolwiek kolizji. Ponadto strona polska wyraziła obawę, czy na skutek przedwczesnego powiadomienia o przejęciu niemieckiej administracji cywilnej, dotąd na tych terenach działających nie nastąpiłaby wywózka przez Niemców tak sprzętu, jak i dokumentów. Strona radziecka oświadczyła, że fakt ten nie będzie miał miejsca.

8) Na tym pertraktacje uznano za zakończone, po czym delegaci polscy opuścili miasto Schwerin (Mecklenburg), udając się do Szczecina. Oryginalny akt wraz z załączoną mapą zawiózł Pełnomocnik Rządu na Okręg Pomorze Zachodnie płk. Borkowicz bezpośrednio do Warszawy.

[Podpisał: inż. Piotr Zaremba – Pełnomocnik Rządu RP jako Prezydent miasta Szczecina]

Nr 3

1945 wrzesień 29, Szczecin – Pismo Zarządu Miejskiego w Szczecinie do Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Pomorze Zachodnie w Koszalinie w sprawie objęcia przez administrację polską nowych terenów na zachód od Szczecina.

mps, kopia

APSz, ZM MRN, sygn. 8, s. 11

Dot.: Przygotowanie do objęcia nowych obszarów.

1) Podaję do wiadomości, że w dniu dzisiejszym oświadczył mi Komendant Wojenny m. Szczecina¹⁴, że zgłosili się dziś u niego Komendanci Wojenni z ob-

¹⁴ Komendantem wojennym Szczecina był płk Aleksander Fiedotow.

szarów mających być przyłączonymi do Polski. Z rozmowy, którą on z nimi przeprowadził, wynikało, że komendanci ci są powiadomieni już o mającym nastąpić w dniu 4 października br. przejściu tych terenów przez władze polskie. Jednocześnie jednak stwierdzonym zostało, że już władze niemieckie cywilne zostały o tym przedwcześnie powiadomione, co oczywiście powoduje już obecnie wywóz przez nich wszelkiego mienia. Zażądałem od komendanta wojennego, aby o fakcie tym, niezgodnym z zapewnieniami gen. płk. Fiedunińskiego (Schwerin-Mecklenburg), zawiadomił gen. płk. Syrowa w Berlinie oraz aby poinformował zainteresowanych komendantów. Wyróżnić należy także okres bezpośrednio po zakończeniu Wielkiej Wojny, który usprawiedliwiał postawy wrogości i niechęć do wszystkiego co niemieckie, od późniejszej polityki¹⁵ władz, które na bazie antyniemieckości budowały legitymizację swego władztwa.

Po 1945 r. na stanowisku władz i społeczeństwa zaciążył splot kilku wzajemnie się warunkujących czynników. Przejęcie przez Litwinów, Polaków i Rosjan nowych poniemieckich terytoriów na obszarze Prus Wschodnich wymagało ich zlituanizowania, spolonizowania czy zrusyfikowania (zsojetyzowania). Miało to miejsce w warunkach doświadczeń wojennych, pamięci o tym, że Niemcy w konsekwentny sposób niszczyli dorobek okupowanych narodów. W dodatku proces ten – jak pisze Zbigniew Mazur – był uwarunkowany zmianami systemowymi, objęciem władzy przez „lud”, który nie miał ani rozeznania dla zastanych dóbr kultury. Pozostałości kultury materialnej niejednokrotnie budziły wrogość, albowiem uosabiały niemieckość, junkierstwo, burżuazję, etc. Niemiecka spuścizna była obca narodowo i klasowo. Stare elity intelektualne, które mogłyby „przeszkodzić lub zneutralizować najbardziej bezmyślne akty degermanizacji, zostały w czasie wojny wyniszczone albo przez Niemców, albo przez Sowietów, że po wojnie były one też tępiące ideologicznie, a czasem i fizycznie przez polskie [i sowieckie – A.S.] władze komunistyczne”. Kraj Kłajpedzki oraz Okręg Kaliningradzki przez pierwsze powojenne dziesięciolecie pozbawiony był prawie całkowicie elit kulturalnych oraz większości instytucji kulturalnych (uczelni wyższych, bibliotek, archiwów, siedzib wydawnictw książkowych, itp.) Ludność napływowa¹⁶ w zdecydowanej większości wywodziła się ze wsi i posiadała niski stopień wykształcenia. Czynniki te w istotny sposób wpływały na postawy wobec n. Nie uważam za wskazane przywracanie linii granicznej „Wielkiego Szczecina”¹⁷ z nast.[ępujących] powodów:

a) nadmierne rozděcie terytorium miasta na zachód było usprawiedliwione wówczas, gdy na terytorium tym rozpościerała się organicznie z nim związana

¹⁵ Miasto na północ od Szczecina, dziś siedziba pow. polickiego.

¹⁶ W sprawach polskich decyzja zapadła 2 sierpnia 1945 r.

¹⁷ Tzw. Wielki Szczecin – Grossstadt Stettin powstał 15 X 1939 w wyniku zmiany jego granic administracyjnych, a w konsekwencji znacznego powiększenia powierzchni miasta.

provincia Pomorza Przedniego i Meklemburgii. Obecnie, gdy granice państwa przebiegać mają w odległości kilku kilometrów na zachód od granic Wielkiego Szczecina, byłoby rzeczą niemożliwą pozostawianie tego wielkiego pośredniego pasa powiatowi wiejskiemu, z drugiej strony również nielogicznym byłoby dalsze powiększenie miasta, opierając go nad granicą państwa;

b) terytorium W.[ielkiego] Szczecina obejmowałoby wielką ilość wsi i majątków ziemskich o charakterze wybitnie wiejskim. Pozostawienie tego obszaru obecnie w obrębie miasta Szczecina byłoby wielkim ciężarem dla admin.[istracji] miejskiej nieprzygotowanej do prowadzenia akcji siewnej i osadnictwa wiejskiego, ponadto pozostawienie tych obszarów na terenie miasta zmniejszyłoby w wybitnej mierze rolne obszary i tak już małego powiatu wiejskiego.

2) Warunki geograficzne sprawiają, że powiat Szczecin-wieś (mający nosić nazwę pow. weleckiego)¹⁸, położony na zachód od Odry, tworzy logiczne uzupełnienie miasta Szczecina. Dobro miasta wymaga, aby przyległy do niego powiat wiejski był rolniczo jak najbardziej mocny. Względy te sprawiają, że niewskazanym jest odtworzenie byłego W.[ielkiego] Szczecina, natomiast słusznym jest jego rolnicze tereny włączyć do powiatu. Nie dotyczy to obszarów leśnych, włączenie których do miasta jest raczej wskazane.

3) Obecną siedzibą niemieckiego landrata powiatu Randow jest miasteczko Police (Pöliz), położone na północ od Szczecina. Uważam za wskazane pozostawienie stolicy powiatu wiejskiego w tym miasteczku. Jest to pożądane dla lepszego kontynuowania pracy po niemieckim poprzedniku dla lepszej kontroli obwodu, już niemal normalnie zagospodarowanego przez obecną tymczasową administrację niemiecką oraz dla wzmocnienia polskości tego rejonu. Komunikacja między Szczecinem a Policami jest zapewniona przez dobrze funkcjonującą linię kolejową.

4) W myśl powyższych przesłanek nowa linia graniczna miasta Szczecina obejmować będzie dodatkowo cały przemysłowy rejon nadodrzański, będący nieprzerwanym ciągiem przedmieść przemysłowych, a mianowicie: Golęcino (Frauendorf), Gotzlow¹⁹, Stołczyn (Stolzenhagen) oraz Żółwino (Odermünde)²⁰. Te przedmieścia podzielone zostaną na miejskie komisariaty dzielnicowe:

Komisariat 2 – Frauendorf, Gotzlow i Buchholz²¹ oraz już 5 7 br. objęta dzielnicą Züllchow.

Komisariat 3 – obejmuje Stolzenhagen wraz z rejonem przemysłowym Kratzwiek²².

¹⁸ Nowo przyłączone obszary na zachód od Szczecina otrzymały wówczas nazwę powiatu (wówczas obwodu) weleckiego (na cześć zachodniosłow. plemienia Wioletów), później pow. szeciński-wiejski.

¹⁹ Ob. Goćław, dzielnicą Szczecina.

²⁰ Ob. Skolwin, dzielnicą Szczecina. W 1939 r. otrzymała niem. nazwę Odermünde.

²¹ Ob. Bukowo, dzielnicą Szczecina.

²² Ob. Krasnica, dzielnicą Szczecina.

Komisariat 4 – obejmuje Odermünde wraz z miejskim lasem położonym na południe od Polic.

Przypominam jednocześnie, że komisariat 1 już czynny, obejmuje obszary Wąsowa²³ i Warszewa, ponadto w stadium organizacji znajduje się komisariat 5 dla dzielnicy Gumieńce (Scheune).

5) W celu prowadzenia wspólnej polityki osadniczej, gospodarczej i aprowizacyjnej zaleca się, aby powiat wiejski podlegający specjalnemu pełnomocnikowi rządu (staroście) znajdował się jednak w stałym kontakcie z m. Szczecinem, do którego ciąży. W tym celu pełnomocnik na powiat winien otrzymać specjalną instrukcję nakazującą mu ścisłą współpracę i podporządkowanie się wskazówkom Prezydenta m. Szczecina. Instrukcja taka może być wydana przez Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Pomorza Zachodniego, o ile uznałby on to za stosowne.

[Podpisał: inż. Piotr Zaremba – Prezydent Miasta jako Pełnomocnik Rządu RP na m. Szczecin]

Nr 5

1945 wrzesień 27, Koszalin – Pismo Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Pomorze Zachodnie Wydział Ogólny do Obwodowego Pełnomocnika Rządu RP w Gryfinie i Prezydenta m. Szczecina w sprawie objęcia przez Polskę terenów na zachód od Szczecina.

mps, kopia

APSz, UWS, sygn. 167, s. 71

Zawiadamiam, że zgodnie z umową zawartą z Dowództwem Okupacyjnym Wojsk Sowieckich w Niemczech, administracja polska obejmie tereny położone na zachód od Szczecina wraz z wyspą Wołyń²⁴ i częścią wschodnią wyspy Uznam z dniem 4 X 1945 r.

Granice zachodnie nowych terenów zostały komisyjnie wytyczone.

Załączam mapę wraz z opisem granicy zachodniej Rzeczypospolitej Polskiej na odcinku Świnoujście–Gryfin[o].

2 załączniki

[Podpisał: mgr Madurowicz Władysław – Za Pełnomocnika Rządu RP Naczelnik Wydziału Ogólnego]

²³ Ob. Osów, dzielnica Szczecina.

²⁴ Ob. wyspa Wolin, również miasto o tej nazwie na wyspie.

Nr 6

1945 wrzesień 30, Koszalin – Opis granicy zachodniej państwa polskiego na odcinku Świnoujście-Gryfino sporządzony w Wydziale Pomiarów Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Pomorze Zachodnie na podstawie materiałów Komisji Polsko-Radzieckiej z 24 IX 1945 mps, kopia

APSz, UWS, sygn. 167, s. 1

Granica zaczyna się od punktu położonego na brzegu morza Bałtyckiego (Zatoka Pomorska) odległego 1100 m na południowy wschód miasta Ahlbek (Seebad)²⁵ i 2000 m na północny zachód od m. Świnoujścia. Dalej granica biegnie na południe, przecinając most kolejowy, położony 150 m na zachód od przystanku kolejowego Golm²⁶, po czym przecina drugi most położony 250 m na wschód od miejscowości Camminke²⁷ i dalej do położonego na południowo-wschodnim krańcu tejże miejscowości Camminke, dochodząc do brzegu Zatoki Szczecińskiej²⁸. Od opisanego punktu na zatoce granica skręca na południowy wschód biegnąc [w] linii prostej do wschodniego brzegu wyspy Kahleberg²⁹, położonej na wschód od miasta Altwarp³⁰. Z punktu tego granica skręca na południowy zachód i biegnie linią prostą (ocierając wschodni brzeg wyspy Riether-Werder)³¹ do punktu położonego na brzegu zatoki Neuwarper See³², odległego 800 m na południowy zachód od miasta Rieth³³. W dalszym ciągu granica biegnie rzeczką (nazwa nie podana)³⁴ do jeziora Grosser Mützelburger³⁵, pozostawiając na wschód wieś Klein Mützelburg³⁶. Następnie granica biegnie środkiem wymienionego jeziora do skrzyżowania dróg, odległego 150 m na południowy zachód od Gross Mützelburg³⁷. Następnie długością 500 m biegnie środkiem drogi i dalej w kierunku południowo-wschodnim linią prostą, przecinając drogę Hintersee–Falkenwalde³⁸ w odległości

²⁵ Kąpielisko Ahlbek w Niemczech.

²⁶ Przystanek tuż za Świnoujściem w Niemczech.

²⁷ Miejscowość w Niemczech.

²⁸ Chodzi o Zalew Szczeciński.

²⁹ Dziś Łysa Wyspa w Polsce.

³⁰ Miasto w Niemczech.

³¹ Wyspa na Jez. Nowowarpieńskim w Niemczech.

³² Jezioro Nowowarpieńskie, ob. przedzielone granicą polsko-niemiecką.

³³ Miasto w Niemczech.

³⁴ Rzeczka nosi nazwę: Myślíborka.

³⁵ Oficjalna nazwa: Wielkie Jezioro Myślíborskie.

³⁶ Myślíbórz Mały w Polsce.

³⁷ Myślíbórz Wielki w Polsce.

³⁸ Hintersee, miejscowość w Niemczech; Falkenwalde ob. Tanowo w Polsce.

2800 m na zachód od przystanku kolejowego Hintersee, do załamania. Dalej granica skręca, dochodząc do środka jeziora Schloss³⁹. Następnie granica biegnie środkiem jeziora Schloss, a dalej przecina tor kolejowy w odległości 300 m na zachód od przystanku Stole[z]enburg⁴⁰. Po czym biegnie w odległości 150 m na zachód od przystanku Stole[z]enburg–Böck⁴¹–Neuen Linken⁴², po czym przecina skrzyżowanie dróg Böck–Schwennenz⁴³ i Löcknitz⁴⁴–Neuen Kirchen⁴⁵ i biegnie na południowy wschód, po czym w odległości 1700 m od skrzyżowania załamuje się na południe i przecina jezioro (nazwa nie podana)⁴⁶, dochodząc do skrzyżowania dróg przy miejscowości Köstin⁴⁷, po czym biegnie linią prostą na południowy wschód, przecinając tor kolejowy w odległości 4200 m na zachód od stacji Stören⁴⁸ i kolejno przecinając drogi 1400 m na wschód od Ladenthin⁴⁹; wreszcie 1100 m na wschód od miejscowości Pomellen⁵⁰ dalej granica przecina szosę 2000 m na zachód od m. Colbitzow⁵¹, poczym przecina tor kolejowy, dochodząc do szosy, prowadzącej z Colbitzow do Gartz⁵². Następnie granica przecina szosę w odległości 2500 m na południowy wschód od miejscowości Colbitzow, po czym biegnie na południe, przecinając drogę w odległości 300 m na zachód od miejscowości Pargow⁵³. Stąd szosa załamuje się w kierunku południowo-wschodnim, przecinając zachodnią Odrę i dochodząc do grobli w odległości 1600 na zachód od miasta Gryfin⁵⁴.

[Podpisał: inż. Julian Dąbrowski – Naczelnik Wydziału Pomiarów]

³⁹ Jezioro Stolsko ob. w połowie przecięte granicą polsko-niemiecką.

⁴⁰ Stolec w Polsce.

⁴¹ Buk w Polsce.

⁴² Miejscowość Linki w Polsce, dziś nie istnieje.

⁴³ Miejscowość w Niemczech.

⁴⁴ Miasto w Niemczech.

⁴⁵ Dołuje w Polsce.

⁴⁶ Kościńskie Jezioro w Polsce, nazwa niem. Köstiner See.

⁴⁷ Koścín w Polsce.

⁴⁸ Winno być Stöven, dziś Stobno w Polsce.

⁴⁹ Miejscowość w Niemczech.

⁵⁰ Miejscowość w Niemczech.

⁵¹ Kołbaskowo w Polsce.

⁵² Miasto w Niemczech nad Odrą.

⁵³ Pargowo w Polsce.

⁵⁴ Gryfino w Polsce.

Nr 7

1945 październik 7, Warpno Nowe – Tymczasowa instrukcja graniczna opracowana przez Prezydenta m. Szczecina 6 X 1945 r., a podana do publicznej wiadomości przez Starostwo Powiatowe Weleckie dzień później w związku z objęciem przez państwo polskie nowych terenów na zachód od Szczecina

mps, oryginał

APSz, UWS, sygn. 165, s. 27

1. Działając na podstawie aktu podpisanego [2]1 9 1945 w Schwerin[ie] Meckelnburg, w sprawie ustalenia zachodniej granicy Rzeczypospolitej na odcinku między Świnoujściem i Gryfinem. Operując na brzmieniu notatki służbowej w sprawie objęcia administracji Obwodu Weleckiego, sporządzonej w Koszalinie w dniu 2 10 1945 oraz działając w porozumieniu z delegatem Radzieckiej Administracji Wojennej Prowincji Meklemburg – płk. Seredrickim – wydaję tymczasową orientacyjną instrukcję graniczną dla odcinka: Warpno Nowe-Gryfin[o] (wyłącznie), następującej treści:

2. a) Niemców, zamierzających dobrowolnie opuścić obszar leżący na wschód od wspomnianej granicy nie należy zatrzymywać oraz pozwolić im na zabranie ze sobą przewożonego przez nich własnymi siłami mienia, będącego ich własnością osobistą.

b) Niemców, chcących wejść na teren Państwa Polskiego, pod żadnym pozorem wpuszczać nie należy.

c) Polaków wracających z zachodu do kraju własnymi środkami należy wpuszczać wraz z całym dobytkiem i kierować ich do punktu repatriacyjnego nr 2 w Szczecinie.

d) Polaków zamierzających opuścić teren Rzeczypospolitej nie wypuszczać, chyba że zaopatrzeni są w formalnie wydane dokumenty i delegacje służbowe.

e) nie należy zezwalać na wywożenie przez Niemców maszyn rolniczych, inwentarza żywego oraz mebli.

Akceptuję: Osóbka-Morawski

Prezes Rady Ministrów

Szczecin, dnia 7 10 1945

[Podpisał: Pełnomocnik Rządu na Obwód Welecki]

Nr 8

1945 październik 11, Warpno Nowe – Ocena sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej oraz kwestie obsadzenia granicy państwowej na zachód od Szczecina dokonana przez Pełnomocnika Rządu RP na Obwód Welecki 11 października 1945 roku.

mps, kopia

APSz, UES, sygn. 165, s. 23

Działając na podstawie aktu podpisanego 1 9 1945 w Schwerin (Mecklenburg) w sprawie ustalenia zachodniej granicy RP na odcinku pomiędzy Świnouściami i Gryfinem oraz operując na brzmieniu notatki służbowej w sprawie przejęcia powiatu weleckiego, sporządzonej w Koszalinie w dniu 2 10 1945, obsadzono powiat welecki.

Na siedzibę Pełnom.[ocnika] Rządu wybrano miasto Police, na siedzibę zarządów gmin miejskich: Police, Trzebież i Warpno Nowe, na siedziby zarządów gmin zbiorowych (wiejskich) nast.[ępujące] miejscowości: Kołbaskowo, Daluje⁵⁵, Stolec, Tanowo, Buk, Jasienica.

Po przybyciu do Polic okazało się, że na podstawie rozkazu Zarządu Wojskowego Niemieckiej Strefy Wojsk Okupacyjnych nr 0168, obszar obejmujący miejsc.[owości] Trzebież, Police, Jasienicę, Trzeszczyno, Mścięcino, Stołczyn, Żółwino⁵⁶ i Tanowo nie będzie oddany polskiej administracji aż do czasu demontażu i wywiezienia znajdujących się na tym terenie obiektów przemysłowych, tzn. do wiosny 1946 i przeprowadzeniu pertraktacji z władzami sowieckimi, zgodziły się te na oddanie nam wsi Tanowo⁵⁷.

W związku z powyższym grupy, które miały zajmować ten teren, zostały przerwane nad granicę, celem obsadzenia miejscowości położonych wzdłuż niej.

I tak grupa z miasta Polic obsadziła gminę zbiorową w Brzózkach oraz gromady: Warłag⁵⁸, Brzózki i Drogoradz, a grupa z miasta Trzebieży obsadziła gminę zbiorową Myślubórz Wlk. z gromadami: Myślubórz Wlk. i Myślubórz Mały, reszta obsady pozostała bez zmian, z tym, że grupa Daluje nie została przez władze sowieckie dopuszczona do wsi i zmuszona do powrotu do Szczecina, a grupa Kolbaczewo⁵⁹ została napadnięta przez bandę maruderów pod dow.[ództwem] oficerów i doszczętnie ograbiona.

⁵⁵ Obecnie Dołuje.

⁵⁶ Obecnie Skolwin, dzielnica Szczecina.

⁵⁷ Mowa tu o obszarze z Policami tworzącym tzw. enklawę policką, zarządzaną przez wojska radz. do września 1946 r. w związku z demontażem ruin fabryki benzyny syntetycznej w Policach.

⁵⁸ Obecnie Warnołęka.

⁵⁹ Obecnie Kołbaskowo.

Linie graniczną obsadzono 5 posterunkami, z tym, że dalsze obsadzanie do liczby 13 posterunków jest w toku.

W Warpnie Nowym, jako tymczasowej siedzibie Pełnomocnika Rządu organizuje się starostwo. W pierwszym dniu zorganizowano nast.[ępujące] referaty: samorządowy, przemysłowy, techniczny, spr.[aw] handlu, inf.[ormacji] i prop.[agandy], agrarny. Uruchomienie dalszych nastąpi w miarę potrzeby, później. Referaty te przystąpiły do pracy z miejsca zabezpieczając majątek państwowy w postaci wielu obiektów przem.[ysłowych], urzędzeń, żywego i martwego inwentarza, mimo że praca odbywała się w nadzwyczaj ciężkich warunkach komunikacyjnych i aprow.[izacyjnych].

Sytuacja gospodarcza i polityczna. Ludność niemiecka zastraszona przez ustępujące władze niemieckie opuściła wiele miejscowości zupełnie, zabierając ze sobą cały dobytek. W związku z tym wydano instrukcję graniczną dla posterunków granicznych, administracji oraz Mil.[icji] Ob.[ywatelskiej].

Z aktami oporu i sabotażu nie spotkano się nigdzie.

Powiat posiada pewną ilość obiektów przemysłowych, przeważnie związanych z rolnictwem. Część z nich objęto i uruchomiono dla potrzeb własnych (młyny, wiatraki, mleczarnie, połów ryb, wędzarnie), część jest w trakcie przejmowania od władz sowieckich.

Przeprowadza się akcję kopania ziemniaków oraz zasiewy i podorywki.

Na terenie powiatu rozwija się nader intensywnie życie polityczne, co stoi w związku ze specjalnym zainteresowaniem się powiatem przez ob. premiera⁶⁰. Zawiązały się nast.[ępujące] komórki polityczne: Powiatowy Komitet Rob.[otniczy] PPS z siedzibą w Warpnie Nowym, Gminny Kom.[itet] Rob.[otniczy] PPS w Brzózkach, Gminny Kom.[itet] Rob.[otniczy] PPS w Myśliborzu Wlk. W trakcie organizacji jest Miejski Komitet Rob.[otniczy] PPS w Warpnie Nowym. Odbyto kilka zebrań, stojących na nader wysokim poziomie politycznym.

Na specjalne podkreślenie zasługuje praca członków PPS w terenie, czy to w ramach powiatu, gminy czy gromady.

[Podpisał: Tadeusz Wielosik – w.z. Pełnomocnik Rządu na Obwód Welecki.

⁶⁰ Chodzi o premiera Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej Edwarda Osóbkę-Morawskiego.

Nr 9

1946 sierpień 29, Szczecin – Pismo Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Szczecinie Wydział Ruchu Nr I/2a-15510/46 do Wojewody Szczecińskiego w sprawie uruchomienia ruchu kolejowego na trasie Szczecin–Nowe Warpno.

mps, kopia

APSz, UWS, sygn. 167, s. 5

Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Szczecinie zamierza uruchomić pociągi osobowe ze Szczecina przez Gumieńce-Stobno (Stöven Bhf. Stettin) do Warpna Nowego (Neuwarn). Ponieważ środkowa część tej linii znajduje się pod administracją niemiecką, Dyrekcja prosi o wszczęcie kroków u władz naczelných i czynników nam sprzymierzonych o odpowiednie skorygowanie granicy tej w tym sensie, aby linia kolejowa Stobno-Warpno Nowe mogła być przez PKP administrowana.

Ze względu na doniosłość sprawy, gdyż od zaprowadzenia wygodnej i taniej komunikacji zależną jest sprawa zaludnienia tego zakątka, a tym samym stworzenie naturalnego zaplecza dla Szczecina, uprasza się o pilne traktowanie tej sprawy⁶¹.

[Podpisał: Mikuła – Za Dyrektora Kolei Państwowych Wicedyrektor Kolei Państwowych]

Nr 10

1946 październik 31, Szczecin – Protokół z narady organów Urzędu Wojewódzkiego w Szczecinie w sprawie dostarczenia wody dla Świnoujścia z wodociągów miejskich znajdujących się poza granicą państwa w radzieckiej strefie okupacyjnej Niemiec.

mps, kopia

APSz, ZM MRN, sygn. 8, s. 39

Obecni:

Nacz. Wydz. Planowania i Koord.[ynacji] – mgr Heliński

Kierownik Wydz. Katastru – ob. Specjalski

Inspektor Wydz. Statystycznego – ob. Wawrynowicz

Kierownik Oddz. Adm.[inistracji] Miernictwa – ob. Szymański

Kierownik Delegat dla Spraw Wybrzeża – kpt. Bartoszyński

Przewodniczący: kpt. Bartoszyński

Nieobecni: Nacz. Wydz. Samorządowego, Nacz. Wydz. Pomiarów.

⁶¹ Korekty granicy nie dokonano, w rezultacie czego linia kolejowa do Nowego Warpna została zdemontowana.

Dalszym tematem obrad komisji była sprawa Świnoujścia. Komisja doszła do wniosku, że granica wyznaczona w Moskwie nie da się w zupełności utrzymać ze względów gospodarki lokalnej i ogólnopaństwowej. Przeprowadzając korektę granicy, musimy się jednak trzymać linii wyznaczonej poprzednio przez władze radzieckie. Jeżeli chodzi o miejsce, skąd Świnoujście może czerpać wodę, to na podstawie badań geologicznych jezioro Wohlgest⁶² jest jednym, jedynym miejscem.

Drugim ważnym problemem dla Świnoujścia jest siła elektr.[yczna]. Zachodzi pytanie, skąd siła ta płynie do Świnoujścia.

Trzecim ważnym problemem jest kwestia połączenia kolejowego między Świnoujściem a Ahlbeckiem i Zachodem w ogóle. Wobec powyższych problemów Komisja ustaliła następujące punkty:

1) Komisja w dniu 30 X 1946 r. rozpatrywała odcinek granicy od brzegu morza na pn. [północ] do miejscowości Gryfino na pd. [południe].

2) Za linię wytyczną przyjęto linię graniczną ustaloną przez władze radzieckie w dniu 21 9 1945. Wg protokołu linia ta była wzorowana na mapie wyznaczonej w Moskwie.

3) Wobec tego, że granica była kopiowana na podstawie mapy z dnia 24 9 [19]45 z tolerancją 1 km odchylenia, Komisja proponuje następujące warunki:

a) po rozpatrzeniu wytycznej granicy i po zebraniu doświadczeń, Komisja znalazła 2 momenty natury gospodarczej, które muszą znaleźć poparcie, to jest kwestia Świnoujścia i dostarczenia mu wody;

b) Odcięcie połączenia N.[owego] Warpna ze Szczecinem;

c) Poprawki granicy ze względu na drogi komunikacyjne łączące Gryfin, Szczecin-Warpno Nowe.

4) Proponowanie poprawki granicy odnośnie punktu a/ (wg mapy załącznik nr oleata z mapy 25 000. Tytuły z map stolikowych 1:25 000). Opis dokładny tego odcinka.

5) Proponowano poprawkę odnośnie do punktu b/ wariant 1-szy włączający jezioro Warpno w sferę gospodarczą Polski; wariant 2-gi włączający jezioro Warpno⁶³ w sferę gospodarczą Niemiec (załącznik nr mapy i dokładny opis mapy w obu przypadkach).

6) Proponowane poprawki odnośnie do punktu c/ (drogi komunikac.).

7) Należy sporządzić dokładny opis urządzeń wodnych Świnoujścia, uwzględniając:

a) istniejące urządzenia;

b) źródła wody w okolicach Świnoujścia;

⁶² Jezioro Wohlgest (Wologoszcz) położ. jest tuż za granicą administr. i państw. Świnoujścia w Niemczech.

⁶³ Chodzi o Jezioro Nowowarpięńskie, dziś przedzielone granicą państwową Polski i Niemiec.

c) niemożliwość innego rozwiązania kwestii zaopatrzenia w wodę jak przesunięcie granicy.

8) Sporządzenie oleaty odcinka na wyspie Uznam.

9) Opis proponowanej granicy wg punktów linii wyznaczonej na oleacie.

10) Uzasadnienie całości gospodarczej jeziora Warpno jako niepodzielnego obiektu.

11) Opracowanie granicy, włączając jezioro Warpno do Polski, dokładny opis granicy.

12) Opracowanie granicy, włączając jezioro Warpno do Niemiec (opis granicy).

13) Poprawki granicy odnośnie do komunikacji przy granicy (opis granicy).

[Podpisał: kpt. Bartoszyński – przewodniczący komisji]